

Olje- og energidepartementet
Postboks 8148 Dep
0033 OSLO

Vår saksbehandler
Anja Marie Jahr

Vår dato
27.10.2023
Deres dato
10.10.2023

Vår referanse
23/00025-227
Deres referanse
23/902

Nå er det alvor – Vi må ruste oss for en usikker fremtid

Vi viser til deres brev datert 10.oktober 2023 der dere ønsker innspill til arbeidet med en ny Stortingsmelding om flom og skred. Norges Bondelag er positive til at det blir utarbeidet en ny Stortingsmelding der flom- og skredpolitikken skal gjennomgås. MEN det må ikke stoppe der. Arbeidet med å forenkle og forbedre regelverket, samt identifisere konkrete tiltak som kan være med på å redusere konsekvensene av et våtere, villere og varmere vær, må styrkes nå. Tiden for mindre justeringer er over. Det norske samfunnet må omstilles til å kunne håndtere klimaendringene gjennom en betydelig styrking av både ressursinnsatsen og det sektorovergripende samarbeidet. Vi må gå fra et hendelsesbasert beredskapssystem til forebyggende beredskap.

Hovedbudskap

Sikring av produksjonsgrunnlag for mat må inn som ett av temaene i meldingen!

Klimaendringene er grenseoverskridende, og konsekvensene for matproduksjonen i verden er store. Norge må derfor ta mer ansvar for sin egen matproduksjon i framtida, og økt sjølforsyning er et politisk vedtatt mål. Ekstremvær og naturkatastrofer truer ikke bare hus og infrastruktur, men også matjord og dyrka arealer. Norges Bondelag mener det ikke er tilstrekkelig at meldingen kun ser på forhold knyttet til ny og eksisterende bebyggelse. Meldingen må også se på tiltak for å forhindre at matjorda ødelegges av flom, tørke eller ras.

Bakgrunn

Naturhendelser de siste årene har vist oss at det haster å få gjennomført konkrete sikringstiltak mot flom og skred. Dette blir for eksempel synliggjort i NOU 2023:17 – «Nå er det alvor – rustet for en usikker fremtid» fra Totalberedskapskommisjonen. Her står det blant annet følgende:

«Kommissjonen mener det er behov for en helhetlig nasjonal handlingsplan for arbeidet med klimatilpasning. En slik plan må bygge på framskrivninger av klimaendringene der høye

Bondelagets Servicekontor AS

Norges Bondelag

Postadresse: Postboks 9354 Grønland, 0135 OSLO, Tlf: 22 05 45 00
Besøksadresse: Landbrukets Hus, Hollendergata 5, 0190 OSLO
Bankkonto: 8101.05. 91392, **Org.nr.:** 985063001 MVA
bondelaget@bondelaget.no, www.bondelaget.no

Bankkonto: 8101.05.12891
Org.nr: 939678670

alternativer for klimaframskrivningene legges til grunn for konsekvensvurderingene. Å legge til grunn mindre alvorlige scenarier vil ikke være godt nok i den situasjonen vi står overfor.»

Naturhendelser i form av ekstreme nedbørmengder, hetebølger og kraftigere vind, og en kombinasjon av disse værphenomenene, kan få store konsekvenser for liv, helse, eiendom, infrastruktur og miljø. Dette har vi sett de siste årene, blant annet under tørken og skogbrannsommeren 2018, flommen i Skjåk og Luster høsten 2018, kraftig nedbør og skred i Jølster sommeren 2019, leirskredet i Gjerdrum desember 2020 og storflommene i august 2023. Som en konsekvens av klimaendringer ser vi at de ekstreme naturhendelsene kommer oftere. Det er vanskelig å forutse nøyaktig hvor uværet, som for eksempel styrtregn, treffer, og hendelser blir forsterket ved for eksempel mye nedbør i kombinasjon med høye temperaturer. De samfunnsøkonomiske konsekvensene er enorme.

Ifølge Finans Norges klimarapport for 2023 har forsikringsnæringen de siste ti årene utbetalt 30.3 milliarder kroner (KPI justert) for skader på bygning og innbo som alene skyldes naturhendelser eller vær¹. I tillegg kommer skader på andre eiendeler, skog, tomter, landbruksareal, infrastruktur m.m., samt at Norsk Naturskadepool estimerer erstatningene etter hendelsen «Hans» i august i år alene til rundt 1,8 mrd².

I Dokument 3:6 (2021–2022): Riksrevisjonens undersøkelse av *Myndighetenes arbeid med å tilpasse infrastruktur og bebyggelse til et klima i endring* vurderer Riksrevisjonen det som alvorlig at myndighetene ikke har sikret seg tilstrekkelig oversikt og ikke har iverksatt nødvendige tiltak for å sikre eksisterende bebyggelse og infrastruktur. Det blir konkludert med at dette kan føre til unødvendig høye kostnader for samfunnet, og at det kan få konsekvenser for innbyggernes sikkerhet.

Tiden for satsing på sikring mot stadig hyppigere flommer og ras er overmoden. Flom- og rassikring er kostbart, men dette er en kostnad Norge uansett ikke kan unngå. Alternativet til å gjøre endringer og nødvendige investeringer i tide, er enda større kostnader når skade oppstår. Tiden er her nå, og det må skje raskt.

NOU 2023:17 peker også på noen svært viktige eksempler på sikringstiltak som vil hindre at naturskader oppstår eller gjør skade dersom de oppstår. Noen eksempler er flomsikring ved å bygge flomverk, plastring av elvekanter, masseavlagringsbasseng, renske opp avlagret masse i elveløp eller ved inngrep som fører til lokal senkning av vannstandene i elveløp eller innsjøer. Flommen i august 2023 har tydeliggjort konsekvensene som oppstår når slike sikringstiltak ikke er gjennomført i vassdrag som et hele.

Tema i meldingen må utvides til å inkludere produksjonsgrunlaget for mat

Norges Bondelag registrerer at departementet sier i invitasjonen til innspillsmøtet at *temaer i meldingen [primært vil] være knyttet til ny og eksisterende bebyggelse, slik som kartlegging, kunnskapsbygging, arealplanlegging, sikringstiltak, varsling og beredskap.*

Norges Bondelag mener det vil være uansvarlig å ikke ta inn produksjonsgrunlaget for landbruk og matproduksjon som et tema å belyse i meldingen. Naturhendelsene de siste årene viser at landbruket sine arealer blir ødelagt. De økonomiske og menneskelige konsekvensene er store. Samtidig sitter landbruket, slik vi ser det, på arealene, menneskene og andre ressurser som vil være en del av løsningen lokalt for å kunne redusere konsekvenser når flom og ras oppstår. Derfor må kartlegging, kunnskapsbygging, arealplanlegging, sikringstiltak, varsling og beredskap også omfatte matjord. Norges Bondelag er også bekymret over at eldre reguleringsplaner gjennomføres uten at de endrede klimaforholdene er tatt med i betraktningen. Vårt forslag er at planer eldre enn tre år må tas opp til ny vurdering i kommunene og

¹ [finans-norge---klimarapport-2023-enkeltsider.pdf \(finansnorge.no\)](#)

² [Nye anslag på naturskadetall etter «Hans»](#)

vurderes i forhold til et våtere, villere og varmere klima. Dette gjelder særlig når det etableres bebyggelse og infrastruktur på jordbruksareal, som ofte er mer flom- og rasutsatt enn annet areal.

Situasjonen Norge befinner seg i, med tanke på selvforsyningsgrad, matproduksjonsnivå og beredskap, tilsier at det er store behov for å prioritere sikring av matjord i tillegg til bebyggelse og infrastruktur. Matproduksjon i hele verden settes på ulike måter under press som følge av klimaendringer og økt geopolitisk uro. Realiteten av en økende nedbørintensitet, hetebølger og tørke er allerede her, og det er derfor mer maktpåliggende enn noen gang å sikre matjordlaget mot flom og erosjon.

Tidligere i år la regjeringen frem en ny nasjonal jordvernstrategi med tydelige signaler om at jordvernet må styrkes. Stortinget vedtok også her å stramme inn det nasjonale jordvernmålet. Begrunnelsen er at vi må bevare den matjorda vi har igjen i landet på grunn av et økt behov for beredskap, samfunnssikkerhet og en bærekraftig ressursbruk. Tiltakene Stortinget legger frem for å redusere omdisponering av matjord til andre formål, hjelper lite når betydelige mengder dyrka og dyrkbar mark forsvinner som følge av naturskader. Det er derfor avgjørende at fokusområdet i Stortingsmeldingen utvides til å også omfatte sikring av landbrukets arealer og infrastruktur. Dette er også gunstigere samfunnsøkonomisk sett, sammenlignet med kostnadene som følger av gjenopprettende tiltak *etter* at en skade har skjedd, som nevnt over.

Det er også et stort tankekors at landbruks- og matdepartementet og næringen i mange år har arbeidet for å redusere erosjon fra jordbruksarealene. Det er utviklet tilskuddsordninger og utbetalinger på mange hundre millioner kroner for å få bønder til å slutte og pløye om høsten, i et forsøk på å redusere utslipp av gjødselstoffer og tap av matjord. Ekstremværene «Frida» i 2012, «Synne» i 2015, «Hans» i år og andre flommer førte til stort jordtap og enorme partikkelutslipp til fjordsystemene. På grunn av klimaendringer forventes det at slike hendelser vil forekomme oftere, og som følge av dette vil vi oppleve at stadig større mengder matjord går tapt.

Landbruks- og matdepartementets arbeid med å redusere jordarbeid vil altså ikke ha en effekt dersom denne utviklingen får fortsette. Tilstanden til Oslofjorden etter uværet «Hans» viser konsekvensene av dette. Nyere forskning viser at Glomma forurenser denne fjorden, ikke Østersjøen, slik man tidligere har trodd. Mye tyder på at jordbruket langs Norges største elv vil bli pålagt restriksjoner i jordarbeiding helt opp til Røros. Det samme gjelder for jordbruket langs Gudbrandsdalslågen og Etna – Dokka-vassdraget. Dette arbeidet vil ha liten effekt dersom man ikke også får kontroll på flommene i vassdraget og i tilsigsarealene. Vannet må få mer plass, regulering av vannmengdene må bli bedre og flomdempende tiltak må etableres i tilsigsarealene til de store elvene.

Sikringstiltak hjelper

Nøkkelen til å sikre bebyggelse, matjord og infrastruktur ligger i å få kontroll på en større del av vannet. NVE har i mange år signalisert et behov for en vesentlig økning i midler til sikringstiltak. Manglende økonomiske midler fører til at NVE må prioritere, og da nedprioriteres forebygging som sikrer matjord. Når det gjelder flom ønsker Norges Bondelag å peke på tre konkrete tiltak som, i tillegg til å sikre eksisterende bebyggelse og infrastruktur, vil bidra til å verne om matjorda som en samfunnskritisk ressurs. Vi vil først presentere en punktvis oversikt over disse konkrete sikringstiltakene innen flomsikring, og deretter sier vi noe mer om hvert tiltak fordi vi mener de er helt avgjørende for en tryggere hverdag.

Konkrete sikringstiltak som vil bidra til bedre flomsikring:

- Plastring av elvekanter og elveforebygging må gjennomføres, særlig i områder med jordbruk og annen samfunnskritisk infrastruktur. Mudring må gjennomføres der det er nødvendig, slik at vannet i de store elvene og i sideelver får mer plass.
- Retten til å ta ut løsmasser i elveutløp for elveeierlag og grunneiere i samarbeid med NVE må gjeninnføres.
- Vasskraftregulering for å hindre flom må prioriteres foran inntjening til vannkrafteier. Det må bevilges mer midler til bedre varsling av ekstremvær.

- Om nødvendig må det bygges ut mer kapasitet i vannkraftsystemet. Det må vurderes om vi trenger større lagringskapasitet i fjellområdene for å håndtere de nye nedbørmengdene og nye utbygginger av flomhensyn. Norges Bondelag mener det bør åpnes for lagring av vann for småkraftsystemet. Det kan dempe hastigheten av vannmengden ned mot de store vassdragene.

Forebygging langs vassdrag

I flere av de største elvene i landet har det samlet seg mer og mer løsmasser, og følgelig dårligere plass til vannet. Svært mye av den beste matjorda i Norge ligger inntil eller nær ulike vassdrag, og disse vassdragene må ses på som en helhet når det gjelder flomsikring. Slik sikring må derfor initieres på nasjonalt nivå. Ukontrollert vannføring vil medføre at denne matjorda renner bort. I dalfører ligger svært mye av matjorda på elveslettene, som for eksempel i Gudbrandsdalen og Glommadalføret. Her produseres det både fôr og korn, poteter og grønnsaker. Vi ser at det tidligere ble lagt ned betydelige ressurser til flomvern, blant annet ved at NVE bekostet flomforbygninger mot elvene. I dag vedlikeholdes ikke lenger disse anleggene, som følge av at det ikke bevilges penger til vedlikehold eller oppgradering av disse. Videre er regelverket også endret. Når anleggene nå blir ødelagt, for eksempel som følge av en naturhendelse, blir verken forbedringer eller gjenoppbygging av sikringstiltak prioritert, og neste flom viser seg å bli desto mer katastrofal for omkringliggende område. Sikringstiltak initieres lokalt, men med økende ekstremværhendelser og uvær, vil landet i stadig større grad ha behov for koordinert og forbedret sikring. Likevel ser vi altså i realiteten at det motsatte er innført. Det er derfor behov for et sterkt statlig/nasjonalt fokus på forebyggende tiltak langs vassdragene i landet.

Masseuttak i vassdrag

I flere av de største elvene har det bygget seg opp mer og mer løsmasser, og som en konsekvens har det blitt dårligere plass til vannet. De samfunnsmessige konsekvensene av dette så vi i august da vannet flommet utover store jordbruksarealer og ødela avlingene. I tillegg til at NVE mangler midler til å prioritere tilstrekkelig masseuttak i vassdrag som et flomsikringstiltak, er lovverket for slike masseuttak svært krevende. Det omfattes av flere lover som forvaltes av ulike etater. Tidligere var det årlig tillatt å ta ut masse fra elvemunninger og «kritiske» plasser med tanke på blant annet flomforebygging. Muligheten for flomforebyggende tiltak gjennom masseuttak i utsatte elver har i dag blitt for begrenset. Lovverket for masseuttak i elver må samordnes og forenkles, og innrettes for å gjøre oss bedre rustet mot flom som følge av ekstremvær.

Vasskraftregulering som tiltak for å redusere flomfare

Kontroll med regulering av vassdrag til kraftproduksjon er et konkret eksempel på et tiltak som kan bidra til å redusere uønskede konsekvenser som følge av ekstremvær. Dette forutsetter gode varslingssystemer og i krisesituasjoner vurdere pålegg fra myndighetene som sikrer at kraftprodusentene gjennomfører kontrollert nedtapping av eksisterende damanlegg før den varslede ekstremnedbøren. En vassdragsregulering vil kunne påvirke vannføringen i en større del av vassdraget. Virkningen vil være sterkest rett nedstrøms magasinet, men avhengig av forholdene kan reguleringer også ha en gunstig flomdempende effekt videre nedover i vassdraget. Det bør også åpnes for lagring av vann for småkraftsystemet som et flomreduserende tiltak.

Norges Bondelag mener videre at det i et samfunnsøkonomisk perspektiv, men også når det gjelder naturinngrep, må vurderes på hvilken måte ny kraftutbygging kan bidra til bedret flomvern.

Å sikre mot skred er utfordrende

Skredhendelsene vi har sett de siste årene har ofte sammensatte og komplekse årsaker som er vanskelig å varsle. Snøskred kommer i dag på tider av året de ikke har kommet tidligere, og jordskred og steinsprang dukker opp der ingen har sett dem tidligere.

I videre arbeid med skredsikring er det altså viktig at vi tar inn dagens realitet, med stadig økende nedbør og uvær, slik at arbeidet tilpasses til dette. Det er behov for et sterkt statlig/nasjonalt fokus i samarbeid med fylker og kommuner når det gjelder sikring mot skred.

Kartlegging og kunnskap som grunnlag for arealplaner

Kartlegging og kunnskap er avgjørende for at offentlige myndigheter skal kunne forvalte arealene i landet på en god måte. Kartlegging danner grunnlaget for at kommunene kan være føre var ved plassering av bebyggelse og infrastruktur. Kartleggingen viser også at en del kommuner har svært lite areal tilgjengelig for videre utbygging som er trygt for skred og flom. Norges Bondelag ber om at den kommende stortingsmeldingen:

- ser på hvordan det kan bli mulig med raskere og bedre kartlegging av skredutsatte områder i kommunene.
- ser på hvordan kommuner, gjennom konkrete sikringstiltak, kan sikre utbyggingsareal uten at de trenger å bygge på landbruksareal. Gjennom en økt prioritering av skredsikring i de utsatte kommunene, vil nye områder for utbygging frigjøres. Dette vil medføre at utbygging av bolig, næring, infrastruktur og lignende kan skje på områder som ikke berører dyrka og dyrkbar mark.
- ser på hvordan de som bor i områdene som blir kartlagt kan få kjennskap til prosessen og konsekvensene av resultatene.
- ser på hvordan grunneiere kan bli kompensert for de konsekvensene slike risikokart gir for grunneier. I deler av landet er det for eksempel slik at det på gårdsbruk er umulig å bygge ny driftsbygning eller bustadhus uten at det blir gjort sikringstiltak. Dette svekker mulighetene for å utvikle næringsgrunnlaget på gårdsbruket. Det skaper utrygghet for rekruttering, og kommende generasjoner vil kunne avstå fra å videreføre gårdsbruket. Dette kan etter hvert medføre avfolkning og med dette svekke beredskapen i deler av landet vårt.
- innhenter kunnskap om hvordan man ser for seg at «vernskog» skal forvaltes. Det er mye erfaring med vernskog i Sveits, og NINA, DSB og LMD har mye kunnskap om dette temaet. Vernskog må likevel ikke tas i bruk til nye bruksområder, som for eksempel rassikring mot infrastruktur, uten vanlig erstatning til grunneier. Skogen må avstandsreguleres slik at sollyset slipper til skogbunnen og gir grobunn for grasvekst, og det må beites i liene for å bedre grasveksten. Tømmeret må også opp i større dimensjoner. Ved hugst må det stubbes høyere og legges tømmer på tvers øverst i liene mot stubbene. Sist, men ikke minst, så må skogsbilveier underlegges hydrologisk planlegging før man bygger. Det må gjennomføres hydrologiske tiltak også på eldre skogsbilveier.
- hensyntar at klimaendringene medfører også kraftigere vind og vindkast. Nye våningshus og driftsbygninger må bli konstruert og dimensjoneres for å tåle slagregn, større snøfall enn i dag og langt kraftigere vind og vindkast.

Sikring

I mange tilfeller kan de ulike tiltakene for å sikre vassdrag, som nevnt ovenfor, være den eneste måten å forhindre gjentakende ødeleggelser. Sikring er kostbart i kroner og øre, men kostnadene vil være langt større ved å ikke gjennomføre disse tiltakene. Spørsmålet er derfor om det norske samfunnet har råd til å la være?

- Stortingsmeldingen må synliggjøre behovet for sikringstiltak og konsekvenser av å ikke gjennomføre sikringstiltak.

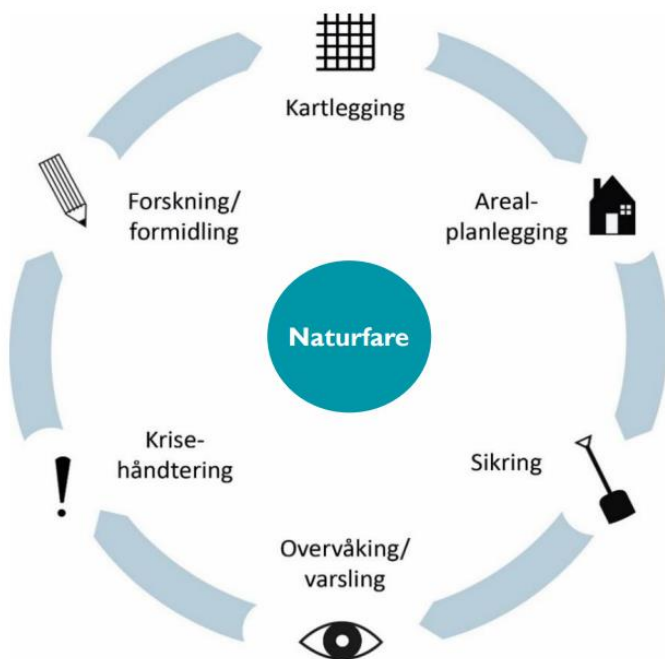
Beredskap

Beredskap er noe hver og en av oss kan bidra med.

- Stortingsmeldingen må se på hvordan næringsliv og kommuner kan samarbeide for å utvikle en styrket beredskap i sin kommune. Landbruksnæringa må inkluderes i beredskapsplanlegging, da vi har mennesker med lokalkunnskap, maskiner og redskap som gjør oss godt i stand til å bli en mer formell del av den lokale beredskapen.
- Stortingsmeldingen bør se på hvordan den enkelte kan forbedre sin beredskap for å forebygge konsekvenser av klimaendringene, som flom og skred. Dette kan gjøres ved å tilrettelegge for følgende tiltak:
 - Opplæring i beredskapsarbeid som en del av livsløpet.
 - Hvordan innrette privatlivet.
 - Hvordan innrette næringslivet.
 - Hvordan leve med at nye skred og flommer kan komme når du minst venter det.
- Stortingsmeldingen bør se på hvordan ny kunnskap kan nå ut til alle deler av befolkningen, inkludert barn.

Nøkkelen ligger i samhandling før, under og etter en hendelse

Norges Bondelag mener det vil være avgjørende at den nye meldingen gir et svar på hvordan ulike aktører kan samhandle bedre, både i forkant, under og etter en hendelse. Hovedmålet må være at naturhendelser skal få så liten konsekvens som mulig. Enhver hendelse bør være gjenstand for evaluering, med mål om tilpassing av regelverk og planer på en måte som gjør at vi er i stand til å møte neste hendelse på en enda bedre måte. Det vil for eksempel, ut fra vårt synspunkt, være naturlig at erfaringene fra «Hans» får konsekvenser og handling som gjør oss bedre rustet for å håndtere en ny flom.

Figuren over illustrerer de ulike stadiene for evaluering av en naturfare. Kilde: NVE

Med vennlig hilsen

Elektronisk godkjent, uten underskrift

Sigrun Pettersborg

Anja Marie Jahr